

Kızılaslan, A., Zorluoğlu, S. L., Yücel A., Sözbilir, M. (2016). Yeti yitimi modellerinin tarihsel süreci. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 16(1), 183-197.

Geliş Tarihi: 14/09/2015

Kabul Tarihi: 10/02/2015

DOI: 10.17240/aibuefd.2016.16.1-5000182917

YETİ YİTİMİ MODELLERİNİN TARİHSEL SÜRECİ

Aydın KIZILASLAN*
S. Levent ZORLUOĞLU**
Ali YÜCEL***
Mustafa SÖZBİLİR****

ÖZET

Son yıllarda ülkemizde özel eğitim alanında yapılan çalışmaların sayısında ivmelenen artışa karşın bu çalışmaların sayısı, gelişmiş ülkelerle kıyaslandığında maalesef istenilen düzeyde değildir. Bu derlemenin amacı, ülkemizde özel eğitim alanında çalışan veya çalışacak olan araştırmacılara yeti yitimi olan bireyleri tanımlayan terimlerin kökenine dair fikir sağlamaktır. Çalışmada, “öteki” algısının altında yatan sebepleri kısaca açıklanmakla birlikte engelli bireylerin tarihsel süreçte hangi sebeple, neden ve ne şekilde öteki olarak algılandığını ve bu algıları tanımlayan modellerini nasıl oluştuğu açıklanmaya çalışılmaktadır. Özellikle kapitalizm öncesi ile kapitalizm sonrası dönemde yeti yitimi olan bireylerin toplumdan dışlanmalarının ana sebepleri ekonomik yapı bakış açısından incelenecektir. Feodal-ataerkil, kapitalizm ve son olarak kapitalizm sonrası dönemde yeti yitimi olan bireylere karşı oluşan bakış açılarının farklı yeti yitimi modelleri ortaya çıkarması süreci irdelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Terimlerin kökenleri, algı, yeti yitimi modelleri

HISTORICAL PROCESS OF DISABILITY MODELS

ABSTRACT

Despite the accelerated increase in special education research in our country in the recent years, when compared with developed countries these studies are not at the desired level. This study is intended to provide an idea about etymology of the concepts of disability to researchers who are working or aims to work in the field of special education. The study gives brief description about reason of “otherness” perception and attempts to explain in what reason, why and in which way the disable individuals are perceived as “otherness” based on the model defining the disability. Especially the main reasons of exclusion of disable individuals from society at post-capitalist and pre-capitalist periods will be examined from the perspective of economic structure. By taking into account changes in the economic system, the study also analyses reasons underlying the different approaches to disability in feudal-patriarchal era and capitalist era.

Key Words: Etymology, perception, disability models

* Ataturk Üniversitesi, Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi, e-mail: sozbilir@atauni.edu.tr

** Artvin Çoruh Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, e-mail: leventzorluoglu@artvin.edu.tr

*** KYK Kazım Karabekir Yüksek Öğrenim Öğrenci Yurtları, e-mail: ali.yucel8413@hotmail.com

**** Ataturk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi, e-mail: sozbilir@atauni.edu.tr

1.TERİMLER VE TERİMLERİN KÖKENLERİ

Son yıllarda “engelli kültürü” yaratmaya yönelik yapılan çalışmalar özel gereksinimli bireylerin eğitimini (özel eğitimi) kapsayacak şekilde ivmelenecek artmaktadır. Öncelikle “yeti yitimi” olan bireyleri tanımlayan kelimelerin etimolojisine yani kelimelerin geldiği kökene baktığımızda İngilizcede birbirine yakın anlam taşıyan *impairment*, *disability* ve *handicap* kelimeleri karşımıza çıkmaktadır. Dünya Sağlık Örgütü, sağlık ve sağlıkla ilgili durumlar için birleşik ve standart bir dil ve çerçeve oluşturmak amacıyla 1980 yılında yayınladığı *International Classification of Impairments, Disabilities, and Handicaps, 1980* [ICIDH] raporunu 2001 yılında yeniden gözden geçirerek *International Classification of Functioning, Disability and Health (ICIDH-2)* raporunu yayınlamıştır. 2001 deki rapor “Handicap (Maluliyet)” sözcüğünün kullanımdan kaldırarak bunun yerine “Participation Restrictions (Katılım Kısıtlamaları)” sözcüğünü uygun bulmuştur. “Disability” sözcüğü ise beden, birey ve toplumu kapsayacak şekilde genişletilmiştir (WHO, 2001).

Zedelenme (Impairment): Bireyin fizyolojik, psikolojik, anatomik yapı ya da işlevlerindeki herhangi işlev veya normal dışı yani anormal bir eksikliklerdir.

Yetersizlik (Disability): Zedelenme (impairment), etkinlik sınırlılıkları (activity limitations) ve katılım kısıtlamaları (participation restrictions) terimleri için kullanılan bir şemsiye terimdir. Yeti yitiminden kaynaklı olarak, “normal” bir insanın yapabildiği bir davranışı veya bir etkinliği gerçekleştirmekte ortaya çıkan bir eksiklik ya da sınırlılıktır.

Engel (Participation Restrictions): Sosyal ve kültürel etkenlere bağlı olarak yetersizlik sonucu birey için normal olan bir işlevin yerine getirilememesidir. Örneğin, yeti yitimi sadece beden anatomisinin belli bir kısmını ilgilendirmesine karşın, çevresel düzenlemelerle bu durumun bireyin yaşantısına olan etkisi en aza indirilebilir.

Son yıllarda ülkemizde yeti yitimi olan bireylere yönelik yapılan reform çalışmaları sonucu mevzuatta kullanılan “sakat”, “özürlü” ve “çürük” ibareleri kaldırılarak yerine “engelli” ifadesinin kullanılmaya başlanmıştır (Engelli ve Yaşlı Hizmetleri, 2014). Bizlerde bu derleme çalışmasında yetimi yitimi olan bireyleri tanımlayan engelli terimini çalışmanın ilerleyen safhalarında kullanmaya çalışacağız. Batı literatüründe ise “disability” kelimesi yeti yitimi olan bireyler için sık kullanılan terimdir.

Bu durumda yetersizlik (disability) kelimesi daha şemsiye bir terim olarak zedelenmeyi (impairment) ve engeli (participation restrictions) kapsar. Engel kelimesi bu durumda bir sıfatı değil bir durum karşısında güçlüğü tanımladığı için artık bir isimdir.

DSÖ, bu düzeltmeleri açıklık ve kesinlik ilkesi doğrultusunda farklı dillere çevrilince oluşan anlam fetişizminin/sapmasını gidermek ve yeti yitimi olan bireylere karşı farklı bakış açılarının bir ifadesi olan modellerden bir sosyal modeli yaygınlaştırmak amacıyla yapılmıştır. Çalışmanın ilerleyen bölümlerinde ötekine karşı toplumsal algının oluşum süreci ve farklı dönemlerde toplumsal ve politik algının yeti yitimi modellerinin oluşum sürecine etkisi irdelenecektir.

2.TARİHSEL PERSPEKTİFTE YETİ YİTİMİ

Tarihsel süreç içerisinde yeti yitimi olan bireylere karşı oluşan olumsuz algı, üretim araçları çeşitliliği ve üretim sürecindeki değişimle ilişkilidir. Süreç içerisinde bu algının

nasıl değiştiğini anlayabilmek için öncelikle bir takım temel kavramlara açıklık getirmeliyiz. Toplumun yeti yitimi olan bireylere karşı olan algıları belirli politik, ekonomik ve sosyal değişimler sonucu ortaya çıkar. Bu algılarımızın tarihsel süreç içerisinde hangi öncüllere göre şekillendiği çalışma boyunca incelenecektir. Öncelikle, algı nedir, nasıl oluşur ve öteki algısı ve bilinci nasıl gelişir sorularına cevap aranmalıdır.

Algı (Perception), çevreyi anlamak ve tarif etmek amacıyla duyuşsal bilgilerin yorumlanması, tanımlanması ve organizesi edilmesidir (Blakemore & Decety, 2001). Fakat bizim konumuz algı/algılama süreçlerinin beyinde nasıl gerçekleştiğine ilişkin analizden ziyade sosyolojik ve felsefi bir olgu olan “Ben” (kimlik) ve “Öteki” arasındaki ilişkinin nasıl kurulduğudur.

2.1. Öteki Algısı Nedir / Öteki Bilinci Nasıl Gelişir?

“Öteki”, sahip olduğumuz kimlik veya kimlikler dışındaki her şeyi ifade etmektedir. Çoğunlukla olumsuz ifadeleri içerir. Gerçek politikada içerisinde “öteki” birey, hep bir zümrenin kimliğini inşa etmede önemli bir araç olarak kullanılmıştır.

Batı dillerinde Latince'nin idem (aynı) kökünden türetilen identité – identity kelimesi bir özdeşliği, aynılığı ifade etmektedir... Kavram, bir mensubiyeti ve bir aidiyeti göstermekte olduğundan, bir ayrışma değil, bir aynılaşıma göstergesidir. Aynı zamanda, her özdeşlik alanı (identité, kimlik) öyle olmayana, öyle tasarlanmayana, yani ötekine nazaran konumlandırılmak ve oluşturulmak zorundadır. Bu ise, ne bulunduğu değil, ne olunmadığı üzerine oturtulan negatif bir inşadır. Öte yandan, kendi kimliğinin inşa aynası olan “öteki” de zaten hem kendini negatif bir şekilde inşa etmiştir, hem de bu “kimlik” cephesi tarafından inşa edilmektedir (Kılıçbay, 2003).

Bir diğer deyişle, kimliğimizi inşa etmeye başladığımız zaman ötekini ve ötekileştirme dediğimiz süreci gerçekleştirmeye başlıyoruz. Batı'nın hiyerarşik dilinde “ötekine” yüklenen olumsuzluk aslında bilinçaltımızda yatan korkuların temel kaynağının birer göstergesidir (Sönmez-Selçuk, 2012). “Öteki” yelpazesi çoğunlukla hoşlanmadığımız cinsiyet, ten rengi, cinsel yönelim, ırk, beden, sınıfsal farklılıklar olarak karşımıza çıkmaktadır. Ortak, paylaşılan ve çoğunluğun benimsediği kimlik kendini politik merkeze alındığında, azınlıkta kalan ve hoşlanmadığımız kimlikler “öteki” olarak karşımıza çıkar. Toplumsal kutuplaşmanın kaynağı olan bu indirgemeci yaklaşım toplumsal ayrışmalarında temel nedenidir.

Connolly (1995)'e göre, farklılıklar var olmasaydı kimlikler de var olmazdı. Kimlik var olmak için farklılığa gereksinim duyar. Kendi varlığının teminatı olarak farklılıkları sürekli “ötekileştirip” şeytanlaştırmak, yaratılmak istenen kimliği sağlamlaştırmanın en iyi yoludur (Connolly, 1995). “Ötekileştirmenin” bir üst adımı ise marjinalleştirmedir. Sosyal Teori’de ise Marjinalleşme (Marginalization) daha çok Sosyal Dışlanma (Social Exclusion) kavramı ile ilişkilendirilmektedir (Stonequist, 1937).

Sosyal dışlanma, tarihsel süreç içerisinde üretim araçlarına bağlı olarak üretim ilişkilerinin değişmesine, farklılaşmasına ve niteliksel bir takım dönüşümler geçirmesine yol açmıştır. Toplumu oluşturan bireylerin veya grupların belirli bir kesiminin bu değişim

dönüşüm süreci içerisinde uygulanan ekonomi politikaları neticesinde maruz kaldıkları sosyal ve politik ayrımcılık “damgalanma (stigma)” olarak değerlendirilmektedir. Sosyal dışlanmışlar politik sistemin yaratmış olduğu ekonomik düzenden yeterli düzeyde yararlanamayanlardır. Bu grubu çoğunlukla engelliler, yaşlılar, kadınlar, göçmenler, azınlıklar vb. oluşturmaktadır (Silver, 1994).

2.2. Feodal-Ataerkil Dönemde Yeti Yitimi Olanlar

Toplumların yeti yitimi olan bireylere bakışı genellikle içinde bulunulan siyasal ve ekonomik değişikliklerle beraber değişmiştir. Bu bakış açılarının cisimleştiği üç dönem -feodal dönem, kapitalist dönem ve modern dönem- özellikle ön plana çıkmaktadır (Swain & French, 2000).

Ataerkil düşüncenin egemenliğindeki feodal dönemde yeti yitimi olan bireye yaklaşım daha fazla mistik ve dini öğeler barındırmaktaydı. Bu mistik ve dini öğelerin hâkim olduğu toplumlarda yeti yitimi olan bireyler genellikle lanetlenmiş veya ilahi cezalandırmaya layık görülmüştür. Bu bireyler tanrı tarafından insanları sabırla sınama aracı olarak gönderildiğine inanıldığı için toplum tarafından ya dışlanmaya mazur bırakılmış ya da merhamet duygusu ile himaye edilmiştir (Patur, 2012). Dini öğretilerin egemen olduğu ortaçağda bugünkü Türkiye, Suriye ve Fransa’da görme yetersizliği olanlar için manastırlardan esinlenerek imarethaneler kurulmuştur (Winzer, 1986. Dini kurumların yaygın ve öğretilerin egemen olmadığı daha kırsal bölgelerde ise yeti yitimi olan bireyler sosyal hayatın üretim süreçlerine rahat bir şekilde katılabiliyordu. Yani feodalitenin hüküm sürdüğü toplumlarda bir diğer deyişle toprağa dayalı üretimin daha yaygın olduğu dönemde, yeti yitimi olanlara himayeci ve özgürlük temelli bir yaklaşımın hâkim olduğu söylenebilir. Üretimin topraktan fabrikaya geçtiği kapitalist dönemde, üretim araçları ve üretim tarzı feodal döneme göre kıyaslandığında, feodal dönemin organize olmayan üretim ilişkilerinin yeti yitiminin yoksullukla eş değer tutulmadığı ve onların mevcut sisteme entegre olma noktasında daha özgür kıldıkları söylenebilir. Mevcut üretim ilişkileri emek gücünün bireyselliğine dayandığı için yeti yitimi olan bireyler üretim süreci içerisinde kendi emeklerini gerek tarlada gerekse zanaata yönelik üretimde gösterebilmekteydi (Taylor, 2004).

Feodal dönemde toprağa dayalı üretim egemen olduğundan henüz kurumlara kapatılmamış ve aileleriyle birlikte yaşayan yeti yitimi birey ev ekonomisine sınırlı da olsa katkı sunabilmekteydi. Üretim araçlarının çeşitlilik arz etmediği bu dönemde üretim döngüsü ev-tarla arasında gerçekleştiğinden aile fertleri ihtiyaçlarını karşılayabilmek için kolektif olarak tarımsal üretim sürecine dâhil olabiliyorlardı. Yani feodal dönemin üretim ilişkileri, kolektif üretimi esas aldığından aile üyelerinin bir araya gelerek kapasitelerini birleştirmeleri yoluyla hanelerinin günlük işlerini yapmaları yeti yitimi olan bireylere toplumsal bütünleşme adına serbesti tanımakta ve kendilerini verimli bireyler olarak hissetmelerini sağlamaktaydı. Dönemin tarımsal veya küçük ölçekli endüstriyel üretimi yeti yitimi olan bireylerin çoğu için üretim sürecinin bir parçası olmaları adına büyük bir fırsattı (Okur & Erdugan, 2010).

Bu dönemin toplumsal algısını yansıtan model olan geleneksel-ahlaki modelde üretim ilişkileri göz önünde bulundurulduğunda yeti yitimi olan bireyler kırsalda kendilerine yerel özgürlük alanları oluşturabilmişlerdi. Politik ve dini kurumların egemenliğinin fazlaca hissedildiği merkezde ise buna karşın özgürlük alanlarının daha az olduğunu söyleyebiliriz. Dini kurumlar kimi zaman himayeci kimi zaman ise cezalandırıcı

söylemleri dillendirebiliyordu. Merkezlerde düzen dayatmanın daha yaygın olduğu yerlerde akıl hastası, epilepsili ve zihinsel yetersizliği olan pek çok insan, cadı olmakla suçlanmış ve şeytanlaştırılarak engizisyon mahkemelerince idam edilmişlerdir. Aynı zamanda merhametinde ağır bastığı bu düzende yeti yitimi olanlar, günahların affettirilebilmesi ve cennetin hak edilebilmesinin aracı olarak kullanılmıştır. Bu anlayış yeti yitimi bireylere yönelik kilise ve loncalar, manastırlar içinde özel koruma alanları oluşturulmasına yol açmıştır (Mağdole, 2010).

2.3. Kapitalist Toplumlarda Yeti Yitimi Olanlar

Üretim araçlarının ve tarzının değişmesi ile feodalizmin gerilemesi yeti yitimi olanlara yönelik yeni bir algısal durumu da beraberinde getirmiştir. Toprağa bağlı üretimden fabrika temelli üretim sürecine geçilmesiyle beraber özgürlük alanları daralmış özellikle kent merkezli emek piyasasının doğmasıyla “işlevsizliklerinden” ekonomik yapının dışına dolayı itilmişlerdir. Çünkü fabrikanın çalışma hızı, çalışma disiplini ve üretim kuralları bir bütün olarak düşünüldüğünde mevcut yapının işleyişine uymayanların üretim sürecinin dışına itilmişlerdir.

Üretim tarzında meydana gelen değişimle beraber yeti yitimi bireylerin değişen toplumsal düzen içerisindeki sosyal yaşantılarında meydana gelen değişikliğin en bariz örneklerinden biri İngiltere’de şu şekildedir:

1890’lı yıllarda İngiltere nüfusu giderek kentleşmişti ve çoğunluk tarımda değil, sanayide çalışıyordu. Yavaş yavaş değişen dağınık kır topluluklarında büyümüş körler ve sağırlar bu toplumun çalışma ve günlük yaşamına özel koşullar olmaksızın daha kolay dâhil olmuşlardı. Körlük kalabalık olmayan tanıdık kırsal çevrede daha az tehlike oluşturuyordu ve tekrara dayalı dokunsal yetenekleri içeren rutin işler özel eğitim olmadan birçok kör tarafından da öğrenilip uygulanabiliyordu. Sanayi toplumun ise ortamı farklıydı (Toplis, 1979, s. II; akt. Oliver, 2011, ss. 211).

Rutin hayat artık fabrika ve ev arasında hüküm sürmekteydi¹. Sanayi toplumunda “verimlilik” esas olduğundan çalışamayacak durumda olanlar üretim sürecinin dışında tutulmuştur. Bu durum üretim tarzındaki değişimin yeti yitimi olanların yaşam standartlarını ne şekilde değiştirebileceğini göstermektedir. Standartlaşmış yaşam aynı zamanda beraberinde dayatılmış bir yaşamı da getirmektedir. Yeti yitimi olan için paketlenmiş hayata hâkim olan algı yeti yitimini faydasızlıkla² ilişkilendirmektedir. Sonuç

¹ Konuya dair Foucault’nun şu belirlemesi dikkate şayandır: “Bu iktidar biçimi, bireyi sınıflandırarak, onu kendi bireyselliğiyle belirleyerek, onu kendi kimliğine bağlayarak, hem kendisinin hem de başkalarının onda tanımak zorunda olduğu bir hakikat yasası dayatarak doğrudan gündelik yaşama müdahale eder.” Foucault, M. *Özne ve İktidar*, s.212 zikir: Judit Butler, “Bedenler ve İktidar, Tekrar”, çev: Şeyda Öztürk, Cogito, sayı:70-71, ss.283

² “Foucault’ya göre beden ancak hem üretici bir beden hem de tabi kılınmış bir beden olduğunda kullanışlı bir güce dönüşür [*il est à la fois corps productif et corps assujéti*]” Judit Butler, Agy, s.276 Benzer bir vurgu Foucault tarafından *Hapishanenin Doğuşu*’unda şu şekilde yapılır: “Disiplinler giderek, yararlı bireyler imal eden teknikler gibi işlev görmektedir.” Foucault, *Hapishanenin Doğuşu*, s.310

olarak kişisel trajediler, tıbbi yöntemlerle iyileştirilmesi gereken birer sorun olarak görülmeye başlanmıştır (Barton & Oliver, 2008).

Kapitalizmin sürekli sermaye arttırmaya yönelik amansız üretim hırsı toplumsal yaşamda ve toplumsal algıda dünyasında köklü değişiklikler yapmıştır. Üretim bandında seri üretime katılıp fabrikanın temposuna ayak uydurabilenler ile bu üretim ağının dışında olanlar arasında keskin bir ayırım, “normal” olan ile “normal olmayan” algısal ayırımını ortaya çıkarmıştır.. “Normal” yaşam “ortalama” insanın yani çoğunluğun yaşadığı yaşam tarzını içinde barındıran temsili yaşam şeklidir. Ortalama insanın yaşam şekli, düşünce tarzı, politik duruşu ve düzen koruyuculuğu normal olarak aksettirildi. Buradaki mevzu “normal” olanın inşasını yaptıktan sonra “normal olmayanın” aleni bir şekilde işlevsizlikle eş tutulmasıdır (Davis, 2011, s. 187-191). Normal olmayan yani istenilen ya da dayatılanın içerisinde olmayan ve dinamik hayatın temposuna ayak uyduramayacak kadar ideal beden ütopyasının kapsamı dışında olanlar normal dağılımın dışında tutulmuştur.

Sonuç olarak feodal dönemde göreceli kısmi özgürlük alanında üretken birey olarak varlık mücadelesi veren yeti yitimi bireyler, kimi zaman ahlakçı yaklaşımla himaye edilmiş, kimi zaman ise toplumda ötekileştirilip düşmanlaştırılarak cezalandırıcı yöntemlere maruz kalmışlardır. Kapitalist dönemde ise hayatın nesnesi, verimsiz, yararsız ve bakıma muhtaç nazarıyla bakılarak kurumlara (tumarhaneler, darülacezeler, akıl hastaneleri vb.) kapatılmıştır. Foucault'nun “büyük kapatılma” adını verdiği yani iktidarın normların dışındakiler olarak kurumsallaştırdığı yeti yitimi olanlar toplumdan soyutlanma mekânlarına iskân edilmişlerdir. Kapitalizm sonrası refahın arttığı dönemde devletin var olan zenginliği toplumun tüm kesimlerine paylaşımı ve sınıfsal, cinsiyetçi ve ırksal hareketlerle politikleşerek yeni bir kimlik kazanan bu bireyler sözü edilen süreçlerde sakat, özürlü ve engelli gibi farklı terimlerle tanımlanmışlardır. Yeti yitimi olan bireylerin siyasal mücadeleleriyle beraber bio-fiziksel yetersizliği olan bireyleri tanımlayan terimlerde dönüşüm süreklilik göstermiştir.

2.3.1. İnsanın Normalize Edilmesinde Yeti Yitimi Olanların Anormalleştirilmesi

Normal dağılım eğrisinin uçlarında yer alan yeti yitimi bireyler artık toplumsal, ekonomik ve eğitsel açıdan bir sorun olarak görülmeye başlandı. Normalin dışında beden yapısına sahip olan bu insanlar aynı şekilde normalin dışı için hazırlanmış kurumlar olan darülaceze, sığınma evi, tumarhane ve özel okullara hapsedilerek toplumsal yaşamdan kopup giderek daha fazla ayrımcılığa maruz bırakılmıştır (Oliver, 2011, s. 209-217).

Foucault'nun beden ve nüfus kontrolü üzerine oluşturulmuş ve bio-iktidar olarak tanımladığı yeni iktidar düşüncesinde "normal³" olan ile eşdeğer tutulan normlara bireyleri uymaya zorlayan ve normal bir toplumda bireylerin normal olan yeterliliklerini önceleyen bir toplum yaratma algısı yaratıldı. Yani bu “sağlam” bedenliler için yaratılan dünyada var olmak için “normal” beden anatomisine sahip olmak gerekir. Bu da hayatın öznesi olan bireyin yok olup nesneleştirilmesi anlamına gelmekteydi. İnsan bedenine bir makine suretinde bakan bio-iktidar düzeninin ilk amacı insan bedenini disipline etmek, yeteneklerini geliştirmek ve ekonomik denetim sistemleriyle bütünleştirmektir. İkinci

---

³ “[...] Aslında bu normal insan, insan tarafından yaratılmıştır ve eğer bir yere yerleştirilmesi gerekiyorsa, doğal bir mekâna değil de, *socius* ile hukuk öznesini özdeş kılan bir sistemin içine konulmalıdır [...]” *DT* s. 210

amacı ise insan bedenine, üzerinde hesap yapılabilir bir mekanizma olarak yaklaşmak ve nüfus düzenleyici yöntemler üzerine yoğunlaşmaktır. Bu sebeple kapitalizmin gelişmesine bio-iktidarın göz ardı edilemez bir katkısının olduğu şüphe götürmez (Canpolat, 2003, s.101). Bu yeni düzende beden artık biyolojik bir beden değil bilakis beden artık ideolojik bir beden mahiyetindedir.

Kapitalist üretim döngüsü, bir yandan bireyi bedene indirgerken diğer yandan bedeni “hiç”leştirmektedir. Beden tıpkı iktidarın kendisi gibi baskın oldukça görünürlüğünü yitirmektedir. Basit bir işgücüne dönüşen beden, aksaklık durumlarında tamamen işlevdışı kabul edilmektedir. Kişinin kendi seçiminin ürünü olmayan yeti yitimi durumu işlevsiz kabul edilerek toplumsal yapının dışına itilmenin sebebi olmuştur.. Toplum, artık bütün “normal” veya “sağlıklı” olmayanlar ile “normal olmayan” ve “verimsiz” şeklinde ayrıştırılmıştır.

3. MEDİKAL MODEL

Ekonomi-politik öncüller göz önünde bulundurularak tasarlanmaya çalışılan bu toplum düzeninde bir aksaklık olarak görülen yeti yitimlerine daha çok tıbbi pencereden bakılmaktaydı. Bu dönemde “normal” insan biyolojisine “aykırı” (organ yokluğu-işlev eksikliği/yokluğu) durumlar olarak gören medikal söylem geliştirilmiştir. Görüldüğü üzere kapitalist toplum, yeti yitimi olgusuna normalleştirme ve sınıflandırma⁴ üzerinden bir yaklaşım geliştirmiştir. Yani medikal model, yeti yitimine iyileştirilmesi veya rehabilite edilmesi gereken bir durum olarak bakılmıştır. Medikal model, yeti yitimini sosyal ve toplumsal bir sorun olarak değil de tıbbi bir sorun olarak ele alır. Bu yaklaşıma karşı yeti yitimi bireyler, ötekileştirmeden yani yeti yitiminden sonucu toplumdan dışlanmalarından ve yeti yitiminden kaynaklı sosyal hayata erişimlerinin kısıtlı olmasında dolayı iletişim içinde bulunduğu alanlarda sorunlarının çözümüne yönelik politikleşerek organize tavır geliştirmemişlerdir (Burcu, 2006).

Kapitalist dönemde yeti yitimi olan bireylere yönelik oluşan algı sonucu gelişen *Medikal Modelde* yeti yitimi olanlara dönük normalleştirme çabaları ve yeti yitimi olanların işlevsizlik ya da bozukluk olarak tanımlanan durumlarının iyileştirme ve rehabilite edilmesine yönelik çabaları kimi dönemde acımasız soy ıslahına varacak derecede çığırından çıkmıştır. *Öjeni* olarak bilinen ve insan soyunun gen kalitesini yükseltmeye dönük çabalar 19. yüzyıldan başlayarak sistematik olarak yetersizliği olan özellikle tedavisi mümkün olmadığı inanılan zihinsel yetersizliği olan bireylere uygulanmıştır (Sloan & Stevens, 1976). Özellikle yirminci yüzyılın başında öjeni faaliyetleri ivme kazanmıştır. Öjeni yanlıları yeti yitimi bireylerin evlenmelerini ve çocuk yapmalarını bile yasaklamışlardır. Zihinsel yetersizliği olanlar toplumsal hayatta var olma mücadelesi verirken işitme yetersizliği olanlar sağırılar okullarında işaret dili kullanabilmek için mücadele vermekteydi. On dokuzuncu yüzyılın sonunda Alexander Graham Bell gibi

⁴ “Düşük ücret politikası, istihdam alanında kısıtlama ve korumacılığın olmaması fakirliği yok edecektir –veya hiç değilse onu zenginlik âlemiyle yeni bir biçim altında birleştirecektir–.

“Sayıları onlarla ifade edilen tasarılar, fakirliğin bu yeni yerini tanımlamaya çalışmaktadırlar. Bunların hepsi, veya hemen hemen hepsi hareket noktası olarak ‘sağlam fakirler’ ile ‘hasta fakirler’ arasındaki ayrımı seçmektedirler. Bu oldukça eski bir ayırmadır, ama o zamana kadar oldukça narin ve bulanık biçimde kalmıştır –çünkü yalnızca kapatma uygulamasının içinde, sınıflandırma ilkesi olarak bir anlama sahip olabilmıştır–.” DT s.591

ünlü şahsiyetlerin işaret diline karşı çıkması bu bireylerin var olma mücadelelerinde dair kaygılarının örneklerinden biridir (Braddock & Parish, 2002).

Aslında yeti yitimi olan bireylerin toplumdaki eliminasyonunu amaçlayan bu tür düşünceler sosyal darwinizmin toplumsal bir yansımasıdır. Sosyal darwinizmle burada kast edilen rekabete dayanan tür içi doğal seçilimdir. Bireylerin var olma mücadelelerinde yeti yitimi olanların elimine olacağını ve çevresel koşullara karşı dirençli olanların varlığını devam ettireceği inanılan bu düşünce biçimi Darwin Biyolojisinin toplumsal hayata uygulanmasının bir çeşididir. Çevresel koşullara karşı dirençli olmayan yeti yitimi bireylerin bir Şekilde toplumdaki uzaklaştırılmaları gerekirdi. Çünkü bunlar aynı zamanda insanlığın gen kalitesini düşürdüğü dşnlmekteydi. Bu bireylere yönelik en sistematik öjeni politikalarını uygulayan devlet adamlarından Adolf Hitler zamanında 300.000 ila 400.000 arasında insan ya kısırlaştırılmıştır ya da  ldrlmştır (Braddock & Parish, 2002). Hitlerin çok bilinen "Devletin görevi sağlıklı nesiller yetiştirmektir. Görülür Şekilde hasta olanların ve salgın hastalık taşıyanların çoğalmasının uygun olmadığı ilan edilmelidir." sözü uygulanan politikaların vahametini göstermektedir (Clabaugh & Rozycki, 2007).

Medikal modelin yeti yitimi olan bireylerin sorunlarına getirdiği çözümler "tedavi", "rehabilitasyon" ve " jeni" uygulamalarından öteye gitmemiştir. Bu modelde yeti yitimi bireylerin normalleştirme ve sınıflandırma üzerinden tanımlaması toplumsal zeminde aynı zamanda öteki algısının oluşmasına katkı sağlamıştır. Medikal modelin yeti yitimini tıbbi yöntemlerle tedavi edilebilmesi gibi olumlu nitelendirilebilecek yönlerinin olmasına karşın, yeti yitimi olan bireyleri kendilerinin bir parçası hissedebilecekleri toplumsal koşulları yaratılabildiği s ylenemez⁵. Bu modelde bireysel, toplumsal ve sosyal hayata yansıyan algıda yeti yitimi birey normalin dışı olarak görülüp  tekeleştirilip damgalanmaktadır. Öteki üzerinden kimlik tanımlandığı için dşmanlaştırılan bireylerin varlığı ya görmezden gelmekte veya ortadan kaldırılmak istenmektedir. Sonuç olarak medikal model, yeti yitimi olan bireylerin sorunlarının sosyal boyutunu tam olarak açıklayamamış ve çözümler sunamamıştır.

4. SOSYAL MODEL

Üretimin artmasıyla birlikte toplumsal refahın da artması olarak tarif edilen kapitalizm sonrası dönem ile beraber ekonomik hayat zenginleşmiştir. Toplumsal refahın artmasıyla beraber bireyselliğin arttığı Őehirlerin politik ortamları yeti yitimi olanlara yönelik yaklaşımlara bir takım değişiklikler getirmiştir (Okur & Erdugan, 2012). Marksizmden etkilenen bir grup ırkçılık karşıtının öncülüğünde savunulan Sosyal Model, kapitalizm öncesi dönemde ilahi bir ceza yöntemi veya ahlaki bir kendini tatminden, kapitalizmin en acımasızca egemen olduğu dönemde onarılması gereken bir biyolojik kusur olarak tanımlanan yeti yitimine daha toplumsal ve sosyal bir ifade kazandırılmasını talep etmiştir. Sosyal modelde bireyin toplumsal bir özne olmasını engelleyen beden olmadığı bunun tersine yeti yitimi olan bedeni engelleyen toplumsal, siyasi ve kültürel baskı ile evre merkezli engeller olduğu dile getirilmiştir (Abberley, 1987; Barnes, Mercer & Shakespeare, 1994).

---

⁵ "Tıpkı kapatma uygulamasının sonunda fakirlik yarattığı gibi, hastane de hastalık yaratmaktadır." *DT* s. 598

“Bedensel engeller değil toplumsal engeller” sloganı ile özdeşleşen sosyal model, kapitalizmi evrimleştirip sosyalleşmiş bir kapitalizme çeviren yirminci yüzyılın ikinci yarısında işçi sınıfındaki hareketlenmelere özellikle de feminist hareketlere eklenerek siyasal alanda varlık göstermeye başlamıştır. Sosyal model, kapitalizmin yarattığı refah ortamı ve işçi sınıfının sosyal haklar adına verdikleri mücadeleler devletleri kapitalizmin meşruiyetini sorgulamaya dönük eylemleri sindirme çabası ve sosyal politikalarda yeniden gözden geçirip düzeltmeye sevk etmesi sonucu geniş destek bulmuştur. (David, 1993).

Bu dönemde devletin, sosyal haklar adına bireyi sistemin içine alarak sistemle bütünleştirme yönelik çabası yani devlet, sermaye ve emek üçgeninde birlikteliği sağlamaya dönük sosyal devlet düzenlemelerinden yeti yitimi bireylerde kendi koşullarına uygun nitelikte yararlanmışlardır. Bu nevi siyasal hakların kazanımında ve devletin sosyal kimliğe bürünmesinde etkin faktör olan işçi hareketlerin etkisi azımsanmamalıdır. İş kazası yasaları, zorunlu veya gönüllü hastalık kanunları, yaşlılık sigortası gibi düzenlemeler devletlerin refahı bireyle paylaşması adına attığı adımlardan bazılarıdır. Sosyal modelin ortaya çıkmasına yol açan dünyadaki mevcut politik ortam ve sosyal hareketlilikler sonucu yapılan düzenlemeler bu şekilde özetlenebilir.

Bireylerin karşılaştıkları sorunları bireysel kusurlara değil de toplumsal baskı ve dışlanmaya yükleyen sosyal model, bu baskı ve dayatmaları bertaraf edilip yeti yitimi olan bireylerin toplumun birer parçası olmaları için gereken fırsatları sunma noktasının sorumluluğu topluma yükler (Shakespeare, 2011). Bu modele göre bireyin toplum nezdinde gördüğü ayrımcı algı, düşünce ve eylemleri, birlikte yaşamak zorunda kaldıkları yeti yitimine yüklemenin varoluşun doğasına aykırıdır. Yani yeti yitimi olan bireyin biyolojik doğasından kaynaklanan yetersizliği sorun olarak gören toplumdaki ötekileştirme algısıdır. Kısaca sosyal modelde, yeti yitimi olanların sosyalleşmesi önündeki engelleri sorun yaratan şeyin yeti yitimi olmadığı toplumsal engeller olduğu vurgulanmıştır.

Toplumda “malul” olarak kabul edilenler için yapması gereken “makul” şeyler arasında en önemli husus, kısıtlayıcı çevrenin yeti yitimi olanların bio-fiziksel dezavantajlarına göre düzenlemesidir. İnsanın sosyal varlık olduğunun gerçek ifadesini bulduğu mekân olan dış dünyanın kendileri için kısıtlanması toplumsal cinsiyetçilik, sınıfsal, bedensel ayrımcılığın körüklenmesine katkıda bulunur. Bu manada modernist mekân süslemelerinden ziyade yararlı mekân düzenlemelerinin yapılması yeti yitimi olanların sosyal hayata katılmalarının önündeki engelleri azaltacaktır (Imrie, 2012). Bir diğer önemli nokta ise yeti yitimi olan bireyin kendini toplumsal hiyerarşi ve toplumsal etkileşim ağının parçası olarak görmesinde etkin hususun eğitimidir. Refah toplumunun engelliler için yürürlükteki mevcut sosyal politikalarının uygunluğunun istenilen düzeyde olabilmesi ve var olan istihdam avantajlarının azamileştirilebilmesi için nitelikli eğitimin tüm yetersizlik gruplarını kapsayacak şekilde genişletilmesi ve uygulanmasında önem arz etmektedir (Leyser, Vogel, Wyland & Brulle, 1998).

Üretim araçlarının çeşitliliğiyle ilişkili bir biçimde dönemsel olarak değişen ekonomik ve politik reflekslere bağlı yeniden kendini revize edilen yeti yitimi modelleri, yeti yitimi olan bireylerin hak arama çabalarına ayrıca siyasal, kültürel ve ekonomik bilinçlenmelerine ve kitlesel bir engellik kimliğinin oluşması engelliler nezdinde hatırı sayılır etki oluşturmuştur. Bu anlamda engellilerin sosyal, siyasal, hukuki ve toplumsal haklarını ve kendi kimliklerini kabul ettirme mücadelesini savunan dernek ve kurum

sayısı, tarihsel süreç göz önünde bulundurulduğunda bugün hatırı sayılır bir seviyeye ulaşmıştır.

5. TÜRKİYE'DE ENGELLİK

Ekonomik hayatın sürekli değiştirdiği sosyolojik yapı yeti yitimi olan bireylere karşı algılarımızı da değişime uğratmıştır. Bugün yeti yitimi olan bireylere için eğitim alanında yapılanlar cumhuriyetimizin ilk yıllarına nazaran daha iyi düzeydedir (Pınar, 2006). Medikal modelin baskın olduğu Cumhuriyetin ilk yıllarında, 1921 yılında özel gereksinimi olan bireylere yönelik açılan okul Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığınca 1924 yılında devralınmıştır (Şahin, 2003). İzmir'de "Özel İzmir Sağırlar ve Körler Müessesesi" adıyla açılan bu okul Milli Eğitim Bakanlığına değil de Sağlık Sosyal Yardım Bakanlığı'na bağlı olarak 1950 yılına kadar hizmet verdiği bilinmektedir (Akçamete & Kaner, 1999). Bu durum 1950'li yıllara kadar yeti yitimi olan bireylerin sorunlarının eğitim boyutuyla değil de daha çok rehabilitasyon boyutu ile ilgilendiğinin bir kanıtıdır.

Ülkemizde, yeti yitimi olan bireylerin sorunlarına yaklaşımımız üyesi olduğumuz Birleşmiş Milletler sözleşmeleri gereği medikal modelin bireyi tanımlayan söylemlerinden sosyal modele doğru olmuştur. Fizyolojik, psikolojik, anatomik yapı ya da işlevlerindeki herhangi bir eksiklik sonucu duysal ve sosyal yeteneklerini çeşitli derecelerde kaybederek topluma eşit koşullarda tam ve etkin katılımları engellenen bireyleri tanımlamak üzere mevzuatımızda "sakat", "özürlü" ve "çürük" gibi ifadeler kullanılmaktaydı. Ülkemizde son yıllarda sosyal modele doğru bir geçişin olmasıyla beraber "engelli" ifadesi kullanılmaya başlanmıştır.

Ülkemizde ırk, ten rengi, cinsiyet, dil, din, siyasi, etnik, toplumsal köken, mülkiyet veya statü bakımından birçok nedene dayalı ayrımcılığın yanı sıra engelli bireyleri dışlayıcı söylem ve eylemlerin önlenmesine yönelik imzalanan Birleşmiş Milletler Engelli Hakları Sözleşmesinin (BMEHS) ayrımcılık karşıtı düzenlemeleri çoğunlukla genel eşitlik düzenlemelerinden öteye geçmemektedir. Aynı şekilde çeşitli kanunlara eklenen ayrımcılık karşıtı hükümlerin ise, tüm ayrımcılık temellerine vurgu yapılmaması, ayrımcılık tanımlarına yer verilmemesi yaptırımların yeterli olmaması ve bağımsız izleme mekanizmalarının oluşturulmaması nedeniyle ayrımcılığı ortadan kaldırmaktan uzaktır (Eşit Haklar İçin İzleme Derneği, 2011).

Eğitimde fırsat eşitliğini sağlamak amacıyla engelli bireylerin desteklemek amacıyla 2005 yılında yapılan yasal bir düzenleme ile son dönemde engellilerin eğitime erişimlerini sağlamak için ailelere nakit transferine dayanan bir sistem geliştirilmiştir. Özel eğitime ihtiyacı olanlara, velinin sosyal güvencesi olup olmadığına bakılmaksızın, eğitim ve rehabilitasyon yardımı verilmeye başlanmıştır. Ancak doğrudan nakit desteğine dayanan bu sistemin iyileştirme kapasitesinin sınırlı olduğu görülmektedir.

Örneğin engelli bireylerin akrabalarıyla beraber eğitim görebileceği (kaynaştırma) ortamları yaratma noktasında üyesi olmayı çabaladığımız Avrupa Birliği ülkelerinin çok gerisindeyiz. Ülkemizde ilköğretimde engelli öğrencilerin tüm öğrencilere oranı %0,84 düzeyinde iken bu oran Birleşik Krallık'ta %3,2, Macaristan'da %4,1, Almanya'da %5,3'tür.

Bu durum ailelere doğrudan nakit transferinin eğitimde eşitlik sağlama konusundaki olumlu, fakat kısıtlı kapasitesinin kanıtı olarak gösterilebilir. Bu tür politikalar, eğitimin bileşenlerinde sağlanacak diğer iyileştirmelerle desteklenmelidir. Bu iyileştirmeler

üniversitelerimizde özel eğitim alanında öğretmen yetiştiren kurum sayısının artırılmasını ve kaynaştırma eğitimiyle ilgili verilen hizmet içi eğitim desteğinin güçlendirilip yaygınlaştırılmasını beraber mevzuattaki yasaların ciddiyeyle uygulanmasını gerektirmektedir (Eğitim Reformu Girişimi, 2009). Ülkemizde hâlâ yetersizliği olan bireylere fen eğitimi verebilecek öğretmen adaylarının yetiştirebileceği lisans düzeyinde program bulunmaması bunun en bariz örneğidir.

6. SONUÇ

Engellik literatürü oluşturmaya dönük çalışmalar pek çok disiplinin katkısı ile günden güne artmaktadır. Özellikle son yıllarda özel eğitim alanında yapılan çalışmaların sayısındaki artış özel gereksinimi bireylerin eğitimi (özel eğitim) ile ilgili alanyazını önemli ölçüde zenginleştirmiştir. Sunulan bu derleme çalışması, özel eğitim alanında çalışan araştırmacılara kısaca insanlık tarihi boyunca yeti yitimi bireylere karşı yaratılan negatif algının altında yatan sosyolojik ve psikolojik dinamikleri anlayabilmektir. Aynı zamanda çözüm önerileri sunarken olumsuz engellik algısının altında yatan sebepleri irdelemek sorunların kaynağına yönelik makul çözümler getirmemize yardımcı olacaktır. Göz önünde bulundurulması gereken önemli husus, toplumun yeti yitimi olan bireylere karşı oluşan mevcut algıların bir tarihsel geçmişinin olduğudur. Yani insanoğlunun kaçınılmaz bir deneyimi olabilecek olan yeti yitiminin aslında “kimlik” inşa sürecinin ve üretim araçlarının değişmesiyle beraber üretken olmak veya olamamak arasındaki ayrımın bir sonucudur (Devlet İstatistik Enstitüsü, 2010). Yapılması gereken dayatılan kimliklere ve algılara karşı insanın bireyselliğini ön plana çıkarmak ve her bireye insan olduğu nazarı ile bakmaktır. Özel eğitim alanında çalışan araştırmacılar ve eğitimcilerin en önemli sorumluluğu bireylere özgü kişisel yetenekleri ortaya çıkarmak ve onlara kendilerinin değerli olduğu algısını yaratma yollarını bulmaktır. Bunun yollarından bir yeti yitimi olan bireylerin yetersizlik durumlarını göz önünde bulundurarak yetenekleri ve yeterlilik kapasiteleri doğrultusunda eğitim sunmaktır. Böylece hem kendi farklılıklarının bir sorun oluşturmadığını görecekle hem de üretim sürecine dâhil olmakla birlikte toplumun geri kalanında olumlu bir işlev yerine getirilmiş olacaktır. Engelli birey için “engel” teşkil eden şey yeti yitiminin kendisi değil, onları toplumsal yapıyla bütünleşmelerini engelleyen düzenlemelerdedir.

KAYNAKÇA

- Akçamete, G. & Kaner, S. (1999). Cumhuriyetin 75 yılında çocuğa yönelik özel eğitim çalışmaları. B. Onur (Ed.), 2. *Ulusal çocuk kültürü kongresi: Cumhuriyet ve çocuk* içinde (ss. 395-405), Ankara: Ankara Üniversitesi Çocuk Kültürü Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları.
- Abberley, P. (1987). The concept of oppression and the development of a social theory of disability. *Disability, Handicap and Society*, 2(1), 5-21.
- Barnes, C., Mercer, G. & Shakespeare, T. (1999). *Exploring disability: A sociological introduction*. Cambridge: Polity Press.
- Barton, L. & Oliver, M. (1997). *Disability studies: Past, present and future*. Leeds: The Disability Press.
- Blakemore, S.J. & Decety, J. (2001). From the perception of action to the understanding of intention. *Nature Neuroscience*, 2, 561-567.
- Braddock, D. & Parish, S. L. (2002). An institutional history of disability. D. Braddock (Ed.), *The state of the states: Public policy toward disability at the dawn of the 21st century* içinde (s.1-82). Washington, DC: American Association on Mental Retardation.
- Burcu, E. (2006). Özürlülük kimliği ve etiketlenmenin kişisel ve sosyal söylemleri. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 24(2), 61-84.
- Butler, J. (2012). Bedenler ve iktidar, tekrar. *Michel Foucault* içinde, Şeyda Öztürk (çev.). *Cogito*, 70-71, 275-288. Canpolat, N. (2003). Bilginin arkeoloğu Michel Foucault, N. Rigel, & G. Batuş (Ed.) *Kadife Karanlık* içinde (s. 74-113), İstanbul: Su Yayınları.
- Clabaugh, G. K. & Rozycki, E. G. (2007). *Analyzing controversy*. Oreland: New Foundations Press.
- Connolly, W.E. (1995). *Kimlik ve farklılık: siyasetin açmazlarına dair demokratik çözüm önerileri*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları
- David, P. (1993). Overview of the disability movement: history, legislative record, and political implications. *Policy Studies Journal*, 21(4), 75-85.
- Davis, L.J. (2011). Normalliğin inşası: çan eğrisi, roman ve on dokuzuncu yüzyılda sakat bedeninin icadı, D. Bezmez, S. Yardımcı, Y. Şentürk (Ed.), *Sakatlık Çalışmaları: Sosyal Bilimler Açısından Bakmak* içinde (s. 187-208), İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.
- Demircioğlu, M. (2010). *Üretim sürecinde sakat emeği (2. Baskı)*. İstanbul: Kibebe Yayınları.
- Devlet İstatistik Enstitüsü (2010). *Özürlülerin sorun ve beklentileri araştırması*. Ankara: Türkiye İstatistik Kurumu Matbaası.
- Eğitim Reformu Girişimi. Eğitimde Eşitlik Politika Analizi ve Öneriler. 31 Ocak 2016 tarihinde http://www.aciktoplumvakfi.org.tr/pdf/Egitimde_Esitlik_Politika_Analizi_ve_Oneriler.pdf adresinden alınmıştır.
- Engelli ve Yaşlı Hizmetleri. Kanunlardan "Sakat", "Özürlü", "Çürük" İfadeleri Kaldırıldı. 14 Kasım 2014 tarihinde <http://www.eyh.gov.tr/tr/23474/Kanunlardan-Sakat-Ozurlu-Curuk-Ifadeleri-Kaldirildi> adresinden alınmıştır.
- Eşit Haklar İçin İzleme Derneği [EŞHİD]. Türkiye’de engellilere yönelik ayrımcılık ve hak ihlalleri 2011 yılı izleme raporu. İstanbul: EŞHİD Yayınları.
- Foucault, M. (2006) *Deliliğin tarihi*, Mehmet Ali Kılıçbay (çev.). Ankara: İmge Kitabevi.
- Foucault, M. (2013) *Hapishanenin doğuşu*, Mehmet Ali Kılıçbay (çev.). Ankara: İmge Kitabevi.
- Imrie, R. (2012). Auto-disabilities: The case of shared space environments. *Environment and Planning A* 44(9) 2260 – 2277. Kılıçbay, M.A. (2003). Kimlikler okyanusu, *Doğu Batı Düşünce Dergisi*. 23, 155 – 159.

- Leyser, Y., Vogel, S. A., Brulle, A. & Wyland, S. (1998). Faculty attitudes and practices regarding students with disabilities: Two decades after implementation of Section 504. *Journal of Postsecondary Education and Disability*, 13(3), 5-19.
- Demircioğlu, M. (2010). *Üretim sürecinde sakat emeği (1. Baskı)*. İstanbul: Kibele.
- Okur, N. & Erdugan, F.E. (Kasım, 2010). Sosyal haklar ve özürllüler: Özürllülük modelleri bağlamında tarihsel bir değerlendirme, II. *Sosyal Haklar Ulusal Sempozyumu*, Denizli, <http://www.sosyalhaklar.net/2010/2010index.htm>
- Oliver, M. (1996). *Understanding Disability: from Theory to Practice*. New York: St. Martin's.
- Oliver, M. (2011). Sakatlığın toplumsal inşası. D. Bezmez, S. Yardımcı, Y. Şentürk (Ed.), *Sakatlık çalışmaları: Sosyal bilimler açısından bakmak* içinde (s. 209- 225), İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.
- Patır, Ç. (2012). *Özürllülük olgusunun tarihsel sürecinde 1980 sonrası söylem ve politikaların küreselleşme ortamında hayata geçirilebilirliği üzerine bir tartışma: Türkiye örneği*. Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezli, T.C. Atılım Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Pınar, E. S. (2006). Dünyada ve Türkiye’de erken çocukluk özel eğitiminin gelişimi ve erken çocukluk özel eğitim uygulamaları. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 7(2), 71-83.
- Shakespeare, T. (1994). Cultural representation of disabled people: Dustbins of disavowal?. *Disability & Society*, 9(3), 283-299.
- Shakespeare, T. (2011). Farkı yaratmak: sakatlık, siyaset ve tanınma. D. Bezmez, S. Yardımcı, Y. Şentürk (Ed.), *Sakatlık çalışmaları: Sosyal bilimler açısından bakmak* içinde (s. 387-414), İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.
- Silver, H. (1994). Social exclusion and social solidarity: Three paradigms. *International Labour Review*, 133(5), 531-578.
- Sloan, W. & Stevens, H.A. (1976). *A century of concern: A history of the american association on mental deficiency*. Washington, DC: American Association on Mental Deficiency.
- Sönmez-Selçuk, S. (2012). Post modern dönemde farklılığın kutsanması ve toplumun parçacılaştırılması: “Öteki” ve “ötekileştirme”. *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, 15(2), 77-99.
- Stonequist, E.V. (1937). *The marginal man. A study in personality and culture*. New York: Scribners.
- Sullivan, K. (2011). The Prevalence of the Medical Model of Disability in Society, 2011 AHS Capstone Projects.
- Swain, J. & French, S. (2000). Towards and affirmative model of disability. *Disability & Society*, 15(4): 569-582.
- Şahin, S.(2003). Özel eğitim tarihçesi. A. Ataman (Ed), *Özel gereksinimli çocuklar ve özel eğitime giriş* içinde (ss. 56-61). Ankara: Gündüz Eğitimcilik ve Yayıncılık.
- Taylor, S. (2004). The right not to work: Power and disability. *The Monthly Review*, 55(10), 30-44.
- Winzer, M.A. (1986). Early developments in special education: Some aspects of enlightenment thought. *Remedial and Special Education*, 7, 9-42.
- World Health Organization (1980). *International Classification of Impairments, Disabilities, and Handicaps*. Geneva: World Health Organization.
- World Health Organization (2001). *International Classification of Functioning, Disability and Health (ICFDH)*. Geneva: World Health Organization.

EXTENDED ABSTRACT

1. An Introduction Trial to the Theory and Practice Analysis of Disability

Disability studies is an academic discipline that focus on the theoretical aspect of the social, political, cultural, and economic factors that affect the perception of the society about disable individuals. This study, first of all, analysis the concept of “otherness” and how majority and minority identities are constructed. Identities are often known as being innate, in other words, something that individual characteristics or personalities come to the world with us, but the sociologists try to highlight this dilemma that this view is not true. Social identities has many ways that are established as social categories within societies, such as cultural (or ethnic) identities, gender identities, class identities, and so on. Disability is also a kind of identity that is disturbed by society’s perception. One of the results of being different in society is social exclusion.

1.1. Terms and Etymology

In recent years, the efforts to create “disability culture” are increasing. When we look at the origin of the words that is the etymology, to describe disabled individuals we come across with English words that have close meanings as impairment, disability and handicap. In order to create a unified and standard language and framework for health-related situations, The World Health Organization [WHO] published a report in 1980 calles as *International Classification of Impairments, Disabilities, and Handicaps* (ICIDH). This report was revised and has issued in 2001 under the name of *International Classification of Functioning, Disability and Health* (ICIDH-2). During the revision process, the term “handicap” has been abandoned and “disability” used as an umbrella term for all three perspectives - body, individual and societal. According to the ICIDH-2: Disability is an umbrella term for impairments, activity limitations and participation restrictions. It denotes the negative aspects of the interaction between an individual (with a health condition) and that individual's contextual factors (environmental and personal factors).

Impairment is a loss or abnormality of a body part (i.e. structure) or body function (i.e. physiological function). Physiological functions include mental functions. Abnormality here is used strictly to refer to a significant variation from established statistical norms (i.e. as a deviation from a population mean within measured standard norms) and should be used only in this sense.

Participation restrictions are problems an individual may experience in involvement in life situations. The presence of a participation restriction is determined by comparing an individual's participation to that which is expected of an individual without disability in that culture or society.

Activity limitations are difficulties that an individual may have in executing activities. An activity limitation may range from a slight to a severe deviation in terms of quality or quantity in executing the activity in a manner or to the extent that is expected of people without the health condition (WHO, 2001, p. 157-159).

2. Historical Perspective in Disability

Negative perceptions formed against individuals with disability in the historical process are associated with the changes in the diversity of the means of production and production processes. Primarily in order to understand how the process has changed this perception we need to clarify the basic concepts. Perception against individuals with the disability occurs as a result of certain political, economic and social perspective in the community.

Social exclusion is the process of being systematically precluded from various rights (e.g., housing, employment, healthcare, civic engagement, democratic participation) and opportunities that are normally available for the members of a different group. Disabled individuals are a group who are at the high risk of social exclusion because of the physical, legal, financial, and attitudinal barriers they face in their everyday life caused by the society. The background idea underlying the society's perception of the disable individuals can be explained with two distinctly different models of understanding disability - the social and medical models of disability. The models of disability are the conceptual frameworks for understanding disability that they can provide some insight on why certain attitudes exist and how they are reinforced in society. This model is the root of the most negative attitudes that are held towards people with disabilities; they are seen as defective and dependent, in need of cure or rehabilitation (Oliver, 1996).

The medical model is a sociopolitical model by which disability is located with an individual who has impairment. In other word, impairment is individual's own bio medical problem which may reduce the individual's quality of life, and cause clear disadvantages to the individual, whereas the social model is a reaction to medical model through the idea of normative values that identify disability as out of normality. According to supporter of social model disability is constructed through social, structural and environmental barriers rather than an individual's impairment.

It is assumed that any problems or issues of access that one might face are a direct result of one's medical impairment and would disappear if only the person is "cured". Medical model addresses disability as an individual deficiency, a medical condition that ought to be fixed. Making society accessible is not a solution in this model. As long as the barriers exist in the society, those with disabilities will get the feeling and idea that they do not belong to the "normal world" (Sullivan, 2011).

With the post-capitalist economic life which is described as the increase of social welfare with the increase of the production, economic life has been flourished. Political environments where the individualism rises as a result of the increase in the social welfare, had provide some changes to the approaches related to disability. In the social model, disability is everything that isolates and excludes disabled people in the society: prejudice and discrimination, inaccessible buildings and transportation systems, segregated education, and so forth. The view that people with disabilities are inferior, or in need of a cure to be "normal" is rejected (Oliver, 1996).

Finally, the study briefly focuses on the social and political reflection of medical and social model in our country. The changes in the regulations for the disabled individuals have increased in recent years. As a result, special education has an important role to improve the individual's quality of life and to make them feel themselves as valuable.